

Maciej Grochowski

Instytut Języka Polskiego PAN

Zależności składniowe

1. Składnia tradycyjna

Przyjęte tu na wstępie rozróżnienie składni tradycyjnej (przedstrukturalnej) i strukturalnej jest oparte na następującym kryterium metodologicznym: pierwsza nie operuje pojęciem konotacji w podziałach zdania na części, druga posługuje się nim, przeciwstawiając człony konotujące członom konotowanym (Kuryłowicz 1948, 1949; Milewski 1965; Gołąb 1967). Do nadrzędnego rozróżnienia nie da się zastosować kryterium chronologicznego. Przedstawiciele obu nurtów tworzyli równoległe, czego dowodzą biogramy i czas powstania podstawowych publikacji np. Zenona Klemensiewicza i Jerzego Kuryłowicza czy Stanisława Jodłowskiego i Tadeusza Milewskiego.

Autorzy podręczników i innych opracowań syntetycznych z zakresu składni tradycyjnej (Krasnowolski 1909; Łoś 1923; Szober 1957; Klemensiewicz 1937, 1963; Jodłowski 1971, 1976) stosowali nie tylko w szczegółach odmienny aparat terminologiczny, co jest widoczne już na poziomie terminów o najszerszym zakresie, takich jak *wypowiedzenie* i *zdanie*. W tym miejscu będziemy od tych różnic abstrahować.

Przyjmowano rozpowszechniony do dziś podział zdań na proste (pojedyncze) i złożone, oparty na kryterium liczby orzeczeń. Zdanie proste jest podzielne na składniki, a zdanie złożone na zdania składowe. Zarówno między składnikami zdania prostego, jak i między zdaniami składowymi zdania złożonego zachodzą związki nazywane współrzędnymi i niewspółrzędnymi (inaczej podrzędnymi). Pierwsze są tworzone przez równorzędne i zarazem jednorodne człony zdania; por. *troskliwa i miła* w zdaniu *Matka troskliwa i miła na tonie miała swe dziecię*. (Szober 1957: 332). W drugich człony są nierównorzędne, człon niezależny (np. *matka*) jest nadrzędny w danym związku, a człon zależny (np. *troskliwa, miła*) podrzędny. Klemensiewicz (1937: 77–78) w odniesieniu do dwóch części wypowiedzenia powiązanych stosunkiem syntaktycznym używa terminu „zespół składników”. Jeżeli składniki łączy stosunek równozależny (np. *ojciec i matka*), to tworzą one szereg, jeżeli zaś nierównozależny, to tworzą związek (np. *chory człowiek, mówić głośno*). Por. też zdania składowe zespolone stosunkiem współrzędnym (*Wieczorami czytam książkę albo gram na fortepianie*).

i niewspółrzednym (*Kiedy się pochylił nad zeszytem, widział wciąż śnieżną dal.*) (Klemensiewicz 1963: 69–70).

Wymienione rodzaje podziałów nie są podziałami wyczerpującymi (bez reszty). Za składniki (człony) zdania nie uważano słów formalnych, jak były one często nazywane. W terminologii Antoniego Krasnowolskiego (1909: 159) były to spójniki, przyimki, przysłówki formalne (współcześnie nazywane partykułami), forma *być* w funkcji łącznika oraz słowo *się* w niektórych, niesamodzielnych użyciach. Jan Łoś (1923: 381) nie zaliczał do składników zdania spójników, partykuł i wykrzykników, a Klemensiewicz (1937: 71–73, 86–90, 1963: 26–28) wyrazów wykrzyknikowych, przyimków, spójników oraz tzw. dodatkowych wyznaczników (współcześnie zaliczanych przede wszystkim do partykuł albo do innych grup parataktémów) (por. też Wajszczuk 2010; Grochowski 2011).

W składni tradycyjnej języka polskiego wyróżniano główne (podstawowe) i poboczne części (inaczej: człony) zdania. Do pierwszych należą podmiot i orzeczenie, do drugich dopełnienie, okolicznik i przydawka. Krasnowolski (1909: 42, 59) i Łoś (1923: 381) okoliczniki nazywali „określeniami okoliczności”, a pierwszy z nich przydawki – „określeniami rzeczownika”. Szober (1957: 303) i Klemensiewicz (1937: 95) uważali, że podmiot jest niezależną częścią zdania, a orzeczenie składnikiem zależnym tylko od podmiotu, pozostałe zaś składniki zdania są zależne bezpośrednio lub pośrednio od podmiotu bądź orzeczenia.

Części zdania są reprezentowane za pomocą określonych części mowy, występujących w różnych formach gramatycznych. Analogicznie do podziału zdania na części przyjmuje się podział związków składniowych na związek główny i związki poboczne. Pierwszy zachodzi między podmiotem a orzeczeniem. Do zakresu związków pobocznych należą stosunki między wszystkimi pozostałymi składnikami zdania (Klemensiewicz 1937: 95).

Związek zgody, rządu i przynależności

W składni tradycyjnej wyodrębnia się trzy rodzaje związków składniowych niewspółrzednych (stosunków nadrzędno-podrzędnych, Klemensiewicz 1963: 120–121), nazywanych w skrócie zgodą, rządem i przynależnością.

Związek zgody (inaczej: składnia zgody lub kongruencja) polega na tym, że składnik będący podrzędnikiem związku dostosowuje wartości swoich kategorii gramatycznych (rodzaju, przypadku i liczby) do wartości kategorii posiadanych przez nadrzędnik w tym samym związku. Dobrą ilustracją związku zgody jest stosunek między rzeczownikiem a podrzędnym względem niego przymiotnikiem w grupie imiennej. Por. np. *Założ niebieski krawat / białą koszulę / czarne futro.*; *Dobrze wyglądasz w niebieskim krawacie / białej koszuli / czarnym futrze.* W obu zdaniach przymiotnik dostosowuje wartość kategorii rodzaju gramatycznego, liczby i przypadku do wartości tych samych kategorii posiadanych przez nadrzędny rzeczownik.

Za związek zgody (w zakresie osoby, liczby i rodzaju) uważano także związek orzeczenia czasownikowego z podmiotem, np. *Siostra i brat pojedą razem.* (Krasnowolski 1909: 150, 155); *Drzewa szumiały.* (Szober 1957: 321); *Dwaj żołnierze zginęli.* (Klemensiewicz 1937: 109). Niekiedy rozszerzano zgodę gramatyczną, np. *Thum walczy.*, na zgodę logiczną, jak w *Państwo przyjechało.* (Szober 1957: 321).

Związek rządu (nazywany także składnią rządu albo rekcją) polega na dostosowaniu się wartości co najmniej jednej kategorii gramatycznej podrzędnika (przypadka) do wymagań

stawianych przez nadrzędnik. Związek rządu zachodzi między orzeczeniem, reprezentowanym przez formę gramatyczną czasownika lub przymiotnika, a dopełnieniem, reprezentowanym przez formę gramatyczną rzeczownika w przypadku zależnym albo przez połączenie rzeczownika z przymikiem. Por. np. *boi się psa, pomiata podwładnymi, prosi brata o pomoc, skłonny do wyrzeczeń, podobny do ojca*. W składni tradycyjnej związek ten jest ilustrowany także przez stosunek zachodzący między rzeczownikiem a przydawką dopełniaczową i przymikową; por. *gałąź akacji, dom ojca, ucho od garnka, nóż z żelaza* (Pisarkowa 1999: 329); por. też *okolice Drezna, sierota z oczami jasnymi* (Szober 1957: 341).

Związek przynależności to związek składniowy między nadrzędnikiem a podrzędnikiem polegający na tym, że nadrzędnik nie narzuca podrzędnikowi określonej formy gramatycznej. Typowym rodzajem związku przynależności jest stosunek między orzeczeniem a okolicznikiem, mającym postać przysłówka, połączenia rzeczownika z przymikiem lub rzeczownika w tzw. przypadku konkretnym. Por. np. *czuje się niedobrze, wyjechali wczoraj, spacerowali wzdłuż brzegu, trzymał książkę na kolanach*.

Już Krasnowolski (1909: 92) trafnie zdał sprawę z różnicy między „stosunkiem rządu i zależności” a stosunkiem przynależności, twierdząc, że tylko pierwszy jest oparty na konieczności treściwej wynikającej „z samej natury czynności lub przymiotu”, wyrażanych przez czasownik, przymiotnik lub rzeczownik. Mimo to nie wszystkie ilustracje związków składniowych potwierdzają adekwatność rozstrzygnięć Krasnowolskiego.

Liczne analizy zależności składniowych w terminach związków zgody, rządu i przynależności, przedstawione w dawnych opracowaniach, są błędne. Jedną z istotnych przyczyn tego stanu rzeczy było nieuzasadnione założenie, że w każdym połączeniu dwóch składników jeden z trzech rodzajów związków musi być reprezentowany. Tymczasem nazwy omawianych związków są zbiorczymi etykietkami, określającymi stosunki syntaktyczne, wymagającymi rozkładu na zależności prostsze. Każdy z dwóch składników związku wymaga porównania z drugim, na tle całego zdania, z punktu widzenia wartości każdej kategorii gramatycznej z osobna. Błędy spowodowane brakiem takich porównań są widoczne w analizie Szobera, np. grup liczebnikowo-rzeczownikowych. W grupie *pięciu koniom* między nadrzędnym rzeczownikiem a podrzędnym liczebnikiem zachodzi według uczonego (Szober 1957: 337) związek zgody, a w grupie *pięć koni* między nadrzędnym liczebnikiem a podrzędnym rzeczownikiem związek rządu. Na błędność takich opisów zwraca się uwagę w literaturze formalnoskładniowej i semantyczno-składniowej ukształtowanej w metodologii strukturalnej, przedstawiane są nowe propozycje analizy tych zależności (por. np. Bogusławski 1973; Saloni 1977; Gruszczyński, Saloni 1978; Feleszko 1980; Wróbel 1993, 2001, 2004). Formy rodzaju są narzucane liczebnikom głównym przez rodzaj gramatyczny rzeczownika, formę liczby narzuca rzeczownikowi liczebnik, a wartości kategorii przypadku są narzucane grupie liczebnikowo-rzeczownikowej z zewnątrz, przez inne składniki wypowiedzenia, które formę grupy determinują (Wróbel 2001: 130–131).

2. Zależności w składni strukturalnej

W składni strukturalnej ukierunkowanej semantycznie argumentami związków składniowych są pojęcia i wykładniki pojęć (inaczej: wyrażenia językowe). Relacje między obiektami

pierwszego rodzaju stanowią domenę składni semantycznej, a relacje między obiektami drugiego rodzaju domenę składni funkcjonalnej.

Logiczną podstawę związków składniowych między obiektami językowymi zbudował Louis Hjelmslev (1979: 66), rozróżniając w swojej teorii funkcji glossematycznych (odnoszącej się zarówno do systemu, jak i do procesu/tekstu) relację między dwiema stałymi, inaczej **interdependencję** (współzależność), relację między stałą a zmienną, inaczej **determinację** (zależność jednokierunkową), oraz relację między dwiema zmiennymi, inaczej niezależność (nazywaną np. **konstelacją**). W językoznawstwie polskim teorię funkcji Hjelmsleva w zastosowaniu do semantyki i gramatyki rozwijali Andrzej Bogusławski (1966: 11–48) i (przede wszystkim) Stanisław Karolak (1966, 1972, 2002).

Wymienione relacje zachodzą między pojęciami, a także między wykładnikami pojęć. Typowymi przykładami interdependencji są stosunki między pojęciami określającymi pokrewieństwo (np. między matką a urodzonym przez tę kobietę dzieckiem), stosunki między obiektami określane za pomocą pojęć relacji symetrycznych (Nkollo 2009) (np. sąsiedztwa, równoległości czy prostopadłości), związek między pojęciem substancji a pojęciem ilości (Bogusławski 1973, 1988; Wierzbicka 1988; Grochowski 1992), między pojęciem ruchu a pojęciem tempa (Maryn 2009).

Determinacja zachodzi między pojęciem wdowy a pojęciem kobiety niezamężnej (ale nie odwrotnie!), między pojęciami czynności i nastawienia na jej cel, np. ktoś się krzywi po to, żeby wyrazić swoje niezadowolenie z tego, co się dzieje, ale wyrażanie niezadowolenia nie musi przejawiać się w określonej czynności fizycznej, takiej jak krzywienie się. Związek między pojęciem udawania a jakimś stanem nierzeczywistym (niezgodnym z prawdą) jest również zależnością jednokierunkową (por. Ryle 1970; Grochowski 1980), np. ktoś udaje, że nie ma przy sobie dokumentu tożsamości; pojęcie stanu nierzeczywistego nie musi stanowić konsekwencji udawania (ktoś ma przy sobie dokument tożsamości, ale nie jest tego świadom).

Konstelacja dotyczy pojęć odzwierciedlających fakty niepozostające ze sobą w żadnym związku; por. np. ktoś jest matematykiem i aktorem, ktoś przymierzył garnitur i go kupił (por. z nie tylko możliwymi, ale i realnymi: przymierzył, ale nie kupił; kupił bez przymierzenia).

Konotacja, walencja

Wykładnikami pojęć są leksykalne jednostki języka. Współtworzą one związki składniowe z innymi jednostkami języka według zasad opartych na trzech wymienionych wyżej typach relacji logicznych. Jedne jednostki konstytuują wyrażenie zdaniowe lub grupę syntaktyczną, otwierając miejsca dla innych jednostek (w określonych formach gramatycznych), a także dopuszczając inne jednostki jako dodane do tych pierwszych (ale niewystępujące w otwieranych pozycjach) (por. np. Bogusławski 1974, 1976, 1978). W ten sposób wyróżnione zostały dwie podstawowe operacje decydujące o istocie związków składniowych, mianowicie otwieranie pozycji i ich wypełnianie oraz przyłączanie (dodawanie) wyrażen niewymaganych, ale wymagających jednostek nadrzędnych. Na opisany w uproszczeniu mechanizm zostaną nałożone konwencje terminologiczne.

Konotacja – termin wprowadzony do nauk logiczno-filozoficznych przez Johna S. Milla (1962) – to treść nazwy ogólnej rozumiana jako zbiór cech przysługujący jej desygnatom.

Przeciwstawia się **denotacji** nazwy, czyli zbiorowi jej desygnatów. Konotacji są pozbawione według Milla nazwy własne (Bogusławski, Drzazgowska 2016: 199–205, 628–629). Opozycja konotacji i denotacji była rozwijana m.in. przez Gottloba Fregego (1977) i Bertranda Russella (1967), a w tradycji polskiej przez Tadeusza Kotarbińskiego (1961), Kazimierza Ajdukiewicza (1974) i Tadeusza Czeżowskiego (1968).

Takie znaczenie terminu *konotacja* jest wykorzystywane również w gramatyce, ale tu nad związkiem treści nazwy z desygnatami dominuje znaczenie otwierania miejsca dla jednostek języka, którym dana cecha przysługuje (uzupełniania/kompletywności). Przyjmuje się więc za Karlem Bühlerem (2004: 235), że wyraz, który konotuje [*con-* ‘razem z’, *notatio* ‘oznaczanie’], współznacza z wyrazami, dla których otwiera miejsce, daną cechę. Np. przymiotnik *okrągły* otwiera miejsce dla klasy rzeczowników nazywających przedmioty, którym ta cecha przysługuje. Taka konotacja, mająca kierunek od podrzędnika do nadrzędnika, jest nazywana **konotacją kategoriałną** (rzadziej kategoriałno-semantyczną). Np. przysłówki czy grupa nominalna przyimkowa konotują kategoriałnie czasownik, por. *czytał głośno, mimo zmęczenia sprzątała (dom)*. Konotacja o kierunku przeciwnym, polegająca na tym, że nadrzędnik otwiera miejsce dla podrzędnika, jest nazywana **konotacją składniową**. Taki rodzaj konotacji ilustrują osobowe formy czasownika konstytuujące schemat wyrażenia zdaniowego, a także formy jednostek innych klas gramatycznych, mające zdolność otwierania miejsc, np. przymiotnika czy rzeczownika. Por. np. *ktos wymienił z kimś coś na coś (innego), ktoś wysuszył coś gdzieś, ktoś wygląda jakoś, coś kosztuje ileś, ktoś zawiadomił kogoś o czymś, ktoś jest wdzięczny komuś za coś, ktoś jest skłonny zrobić coś, kawalek czegoś, wrażliwość kogoś na coś, podobieństwo kogoś do kogoś (innego)*.

Na pozycje konotowane nałożone są ograniczenia semantyczne, jak np. w *ktos przestraszył kogoś* (czasownik wymaga w obu pozycjach rzeczowników osobowych), lub leksykalno-semantyczne, jak np. *ktos wybałuszył oczy na kogoś (coś), piwne (oczy), kary (koń)* (por. Wierzbicka 1969). O konotacji w znaczeniach rozwijających koncepcję Bühlera zob. m.in.: Bogusławski 1974, 1978; Danielewiczowa 2010; Gołąb 1967; Grzegorzczkowska 1996, 2010; Karolak 1966, 1972, 1984, 2002; Kuryłowicz 1987; Milewski 1965; Polański red. 1980–1992; Przepiórkowski 2017; Saloni 1976; Saloni, Świdziński 1998; Wróbel 2001, 2004; Zaron 1980, 2003, 2009.

Klasyczne, systemowe znaczenie terminu *konotacja*, przeciwstawianego *denotacji*, uległo rozszerzeniu. Od ostatniego ćwierćwiecza XX wieku termin ten (częściej w formach pluralis) jest odnoszony do pozytywnych i negatywnych asocjacji mówiących, które towarzyszą użyciu wyrażenia z myślą o nazywanym przez nie obiekcie lub stanie rzeczy (Grzegorzczkowska 2010: 39, 62 i n., 189 i n.). Np. z wyrazem *matka* jest kojarzona opiekuńczość, troskliwość, czułość, a z wyrazem *kobieta* uczuciowość i delikatność (Grzegorzczkowska 2010: 62). O konotacji w tym znaczeniu zob. przede wszystkim Jordanskaja, Mielczuk 1988; Tokarski 1988; Bartmiński red. 1988.

Według jednych badaczy konotacje utrwalone w języku, według innych również poświęcone tekstowo, należą do opisu znaczenia wyrazu, jeżeli opis ten jest dokonywany z punktu widzenia językowego obrazu świata. Takie podejście do badań, łączące znaczenie słownikowe wyrazu z jego użyciem, utrwala się w językoznawstwie kognitywnym, które traktuje semantykę i pragmatykę jako jedną dyscyplinę (Grzegorzczkowska 2010: 39).

Zdolność wyrażen językowych do otwierania wokół siebie pozycji syntaktycznych dla innych wyrażen została nazwana przez francuskiego strukturalistę Luciena Tesnière'a (1959) **walencją**. Czasownik, nadrzędny według uczonego komponent struktury zdania i zarazem konstytuujący je, determinuje pozostałe jego składniki, tworzące dwie grupy funkcjonalne – aktantów i cirkumstantów. Pierwsze są argumentami relacji wyznaczonej przez czasownik, drugie określają okoliczności akcji (takie jak czas, miejsce czy sposób), nie są wymagane przez czasownik. Tesnière rozróżnił czasowniki awalencyjne (typu *grzmi*), monowalencyjne, tranzytywne (dwuaktantowe) i kauzatywne (trójaktantowe). Pojęciem walencji operują od lat 60. XX wieku językoznawcy badający składnię wielu języków europejskich, w tym słowiańskich. W Polsce teorię walencji upowszechniła i przystosowała do opisu składniowego leksemów, również innych niż czasownikowe, Danuta Buttler (1976) (por. też Marcjanik 1992; Wierzbicka-Piotrowska 2016, 2017).

Akomodacja

W języku polskim, a także w innych językach flekcyjnych ogromna część obiektów językowych nazywanych popularnie wyrazami (należących do klas syntaktemów – Wajszczuk 2010) składa się z morfemu leksykalnego (pełniącego funkcję semantyczną) i morfemu gramatycznego. Karolak (2002: 35–36, 60 i n.) upowszechnił w odniesieniu do tych części wyrazów odpowiednio terminy: *semantemy – wskaźniki syntaktyczne*. Semantemy są wykładnikami pojęć. Wskaźniki (operatory) syntaktyczne pomagają semantomom łączyć się z innymi semantemami w związki składniowe i tworzyć grupy syntaktyczne oraz wyrażenia zdaniowe.

Przystosowanie się formy semantemu do wymagań innego semantemu jest nazywane *akomodacją*. Akomodacja jest jednostronna i dwustronna (Karolak 2002: 68–76).

Akomodację dwustronną ilustruje związek formy osobowej czasownika z rzeczownikiem w nominatiwie, a także związek liczebnika głównego z rzeczownikiem, tworzących grupę imienną występującą w pozycji nominatiwu. Por. np. zdania: *Dziadek zasnął.; Babcia zasnęła.; Dziecko zasnęło.; Dziadkowie zasnęli.; Babcie zasnęły.* Czasownik wymaga od rzeczownika formy nominatiwu, a sam przystosowuje swoją formę pod względem kategorii liczby i rodzaju do formy liczbowej i rodzajowej rzeczownika (Zaron 2003, 2009).

Akomodacja jednostronna zachodzi między formą czasownikową a występującymi w pozycjach konotowanych formami składników wyrażenia zdaniowego, zależnymi od czasownika; por. np. *przemawiał do zgromadzonych, udawała nierozgarniętą; kończy pisać / pisanie opinii*. Również przystosowanie się formy przymiotnika do formy rzeczownika, z którym ten pierwszy tworzy grupę imienną, ilustruje akomodację jednostronną; por. np. *zastanawiał się nad kolejną propozycją / kolejnym tematem, przyglądał się najmłodszej kotce / najmłodszemu kotu*.

Weryfikacja hipotez składniowych

W składni strukturalnej w celu potwierdzenia/odrzućenia prawdziwości stawianych hipotez stosowane są metody substytucyjno-transformacyjne sensu largo. Polegają one m.in. na dodawaniu wyrażen do określonych struktur, usuwaniu wyrażen z danych struktur, zastępowaniu

w danych strukturach jednych wyrażen innymi. Operacje te towarzyszą także procedurom o większym stopniu złożoności, np. budowaniu układów proporcjonalnych czy sprowadzaniu do sprzeczności. Drugi etap postępowania polega na ocenie nowopowstałych struktur i uznaniu ich za akceptowalne lub za nieakceptowalne. Trzeci etap polega na konfrontacji tych struktur z postawioną a priori hipotezą.

Stawiamy np. hipotezę, że pojęcie czyjśgo działania celowego implikuje wolę tej osoby, by dany cel w wyniku tego działania został osiągnięty (szerzej Grochowski 1980). Przyjmujemy, że prawdziwość tej hipotezy potwierdzają takie zdania akceptowalne, w których do wykładnika działania celowego (reprezentowanego przez określony leksem czasownikowy) jest dodany operator *_żeby_* (w takich strukturach może być poprzedzony frazą *w tym celu_*); np. *Kobieta pofarbowała sobie włosy w tym celu, żeby przykryć siwiznę*. Jeżeli w pozycji formy werbalnej wystąpi jednostka czasownikowa nieimplikująca woli agensa (a ściślej sprzeczna z jego wolą), to powstanie zdanie nieakceptowalne. Por. np. **Piotr przegapił odjazd pociągu w tym celu, żeby...*; **Korektor przeoczył błąd drukarski w tym celu, żeby...*; **Ewa zapomniała zabrać okularów w tym celu, żeby...*; **Tata zgubił zegarek w tym celu, żeby...*; **Maszynista utknął w zaspach w tym celu, żeby...* Sprzeczność podanych przykładowo zdań potwierdza prawdziwość postawionej hipotezy.

→ CZASOWNIK, CZĘŚCI MOWY, PARATAKTEM, STRUKTURA PREDYKATOWO-ARGUMENTOWA, SYNTAKTEM

→ STANISŁAW JODŁOWSKI, ZENON KLEMENSIEWICZ, ANTONI KRASNOWOLSKI, JERZY KURYŁOWICZ, TADEUSZ MILEWSKI, STANISŁAW SZOBER

Literatura

- Ajdukiewicz, K. 1974. *Logika pragmatyczna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bartmiński, J. (red.). 1988. *Konotacja*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bobrowski, I. 2005. *Składniowy model polszczyzny*. Kraków: IJP PAN.
- Bogusławski, A. 1966. *Semantyczne pojęcie liczebnika i jego morfologia w języku rosyjskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Bogusławski, A. 1973. „Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikami w języku polskim”. W *Liczba, ilość, miara*, red. Z. Topolińska, i M. Grochowski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 7–35.
- Bogusławski, A. 1974. „Preliminaries for semantic-syntactic description of basic predicative expressions with special reference to Polish verbs”. W *O predykcji. Materiały Konferencji Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego IBL PAN. Zawoja 14–16 XII 1972*, red. R. Laskowski, i A. Orzechowska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich–PAN, 39–57.
- Bogusławski, A. 1976. „O zasadach rejestracji jednostek języka”. *Poradnik Językowy* 8: 356–364.
- Bogusławski, A. 1978. „Towards an operational grammar”. *Studia Semiotyczne* 8: 26–90.
- Bogusławski, A. 1988. *Język w słowniku. Desiderata semantyczne do wielkiego słownika polszczyzny*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Bogusławski, A. 2017. „W sprawie językowo-autorefleksyjnego testowania wymagań składniowych”. *Prace Filologiczne* 70: 33–45.

- Bogusławski, A., i E. Drzazgowska. 2016. *Język w refleksji teoretycznej. Przekroje historyczne*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Buttler, D. 1976. *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny (Walencja wyrazów)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bühler, K. 1934/2004. *Teoria języka. O językowej funkcji przedstawiania [Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache]*, tłum. J. Koźbiał. Kraków: Universitas.
- Czeżowski, T. 1968. *Logika*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Danielewiczowa, M. 2010. „Schematy składniowe – podstawowe kwestie metodologiczne”. *Poradnik Językowy* 3: 5–27.
- Danielewiczowa, M. 2017. „Polskie nazwy czynności i wytworów czynności w świetle walencji motywujących je czasowników”. *Prace Filologiczne* 70: 143–157.
- Danielewiczowa, M. 2018. „Strukturalne i semantyczne uwarunkowania walencji przymiotników (na materiale polskim)”. *Prace Filologiczne* 72: 13–29.
- Feleszko, K. 1980. *Funkcje form kategorii liczby w polskiej grupie imiennej*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Frege, G. 1977. *Pisma semantyczne*, tłum. B. Wolniewicz. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gołąb, Z. 1967. „Próba klasyfikacji syntaktycznej czasowników polskich (na zasadzie konotacji)”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 25: 3–43.
- Grochowski, M. 1980. *Pojęcie celu. Studia semantyczne*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Grochowski, M. 1992. „O metodzie wyjaśniania struktury semantycznej nazw substancji naturalnych”. *Z Polskich Studiów Sławistycznych* 8: 69–74.
- Grochowski, M. 2011. „Zenona Klemensiewicz koncepcja składnika wypowiedzenia w świetle współczesnej składni semantycznej”. W *Zenon Klemensiewicz (1891–1969)*, red. J.M. Małecki. Kraków: PAU, 47–58.
- Gruszczyński, W., i Z. Saloni. 1978. „Składnia grup liczebnikowych we współczesnym języku polskim”. *Studia Gramatyczne* 2: 18–42.
- Grzegorzczkova, R. 1996. *Wykłady z polskiej składni*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Grzegorzczkova, R. 2010. *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, wyd. 4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hjelmslev, L. 1979. „Prolegomena do teorii języka”. W *Językoznawstwo strukturalne. Wybór tekstów*, red. H. Kurkowska, i A. Weinsberg. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 44–137.
- Jodłowski, S. 1971. *Studia nad częściami mowy*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jodłowski, S. 1976. *Podstawy polskiej składni*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jordanskaja, L., i I. Mielczuk. 1988. „Konotacja w semantyce lingwistycznej i leksykografii”. *Konotacja*, red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 9–34.
- Karolak, S. 1966. *Zagadnienia rekcji przyimkowej czasownika w języku rosyjskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Karolak, S. 1972. *Zagadnienia składni ogólnej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Karolak, S. 1984. „Składnia wyrażen predykatywnych”. W *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, red. Z. Topolińska. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 11–211.
- Karolak, S. 2002. *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*. Warszawa: SOW.

- Klemensiewicz, Z. 1937. *Składnia opisowa współczesnej polszczyzny kulturalnej*. Kraków: PAU.
- Klemensiewicz, Z. 1963. *Zarys składni polskiej*, wyd. 4. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kotarbiński, T. 1961. *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, wyd. 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Krasnowolski, A. 1909. *Systematyczna składnia języka polskiego*, wyd. 2 popr. Warszawa–Kraków: Wydawnictwo M. Arcta–S.A. Krzyżanowski.
- Kuryłowicz, J. 1948. „Les structures fondamentales de la langue: groupe et proposition”. *Studia Philologica* 3: 203–209.
- Kuryłowicz, J. 1949. „Proposition et verbe”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 9: 76–79.
- Kuryłowicz, J. 1987. *Studia językoznawcze*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Łoś, J. 1923. „Składnia”. W T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, i H. Ułaszyn, *Gramatyka języka polskiego*. Kraków: PAU, 287–408.
- Marcjanik, M. 1992. „Językoznawcze losy teorii walencji”. *Prace Filologiczne* 37, 141–146.
- Maryn, D. 2009. *Polskie przysłowki tempa. Studium semantyczne*. Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Milewski, T. 1965. *Językoznawstwo*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Mill, J.S. 1962. *System logiki dedukcyjnej i indukcyjnej*, tłum. C. Znamierowski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Nkollo, M. 2009. *Modele syntagmatyczne konstrukcji opartych na nazwach relacji symetrycznych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Pisarkowa, K. 1999. „Rząd”. W *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, i M. Kucala. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Polański, K. (red.). 1980–1992. *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich*, t. I–V. Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Przepiórkowski, A. 2017. *Argumenty i modyfikatory w gramatyce i w słowniku*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Russell, B. 1967. „Denotowanie”. W *Logika i język. Studia z semiotyki logicznej*, red. J. Pelc. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 255–275.
- Ryle, G. 1970. *Czym jest umysł?* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Saloni, Z. 1976. *Cechy składniowe polskiego czasownika*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Saloni, Z. 1977. „Kategorie gramatyczne liczebników we współczesnym języku polskim”. *Studia Grammatyczne* 1: 145–173.
- Saloni, Z., i M. Świdziński. 1998. *Składnia współczesnego języka polskiego*, wyd. 4. Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Szober, S. 1957. *Gramatyka języka polskiego*, wyd. 4. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Tesnière, L. 1959. *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Librairie C. Klincksieck.
- Tokarski, R. 1988. „Konotacje jako składnik treści słowa”. W *Konotacja*, red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 35–54.
- Wajszczuk, J. 2010. „Functional Class (so Called «Part of Speech») Assignment as a Kind of Meaning-Bound Word Syntactic Information”. *Cognitive Studies / Études Cognitives* 10: 15–33.
- Wierzbicka, A. 1969. *Dociekania semantyczne*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wierzbicka, A. 1988. *The semantics of grammar*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Wierzbicka-Piotrowska, E. 2016. „Walencja w ujęciu Danuty Buttler jako inspiracja do badań nad polską składnią semantyczną”. W *Výzkum slovesné valence ve slovanských zemích*, red. K. Skwarska, i E. Kaczmarek. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 59–68.
- Wierzbicka-Piotrowska, E. 2017. „Danuta Buttler i jej prekursorskie prace na temat semantyki”. W *MY z NICH. Spuścizna językoznawców Uniwersytetu Warszawskiego*, red. Z. Zaron, i Z. Greń. Warszawa: Wydawnictwo UW, 39–52.
- Wróbel, H. 1993. „Nietypowe związki formalne w zdaniu pojedynczym”. *Folia Philologica Macedono-Polonica* 2: 9–23.
- Wróbel, H. 2001. *Gramatyka języka polskiego*. Kraków: Od Nowa.
- Wróbel, H. 2004. *Z problemów gramatyki polskiej i słowiańskiej. Księga jubileuszowa*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Zaron, Z. 1980. *Ze studiów nad składnią i semantyką czasownika. Polskie czasowniki z uzupełnieniem werbalnym oznaczające relację osobową z argumentem zdarzeniowym*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Zaron, Z. 2003. „Funkcjonalna klasyfikacja leksemów polskich (kolejna propozycja)”. W *Studia z gramatyki i leksykologii języka polskiego*, red. M. Gębka-Wolak, I. Kaproń-Charzyńska, i M. Urban. Toruń: Wydawnictwo UMK, 179–188.
- Zaron, Z. 2009. *Problemy składni funkcjonalnej*. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.